

مجلات رشد و تحول بنیادین در آموزش و پرورش

پایداری در تحول

○ ناصر نادری

معاون برنامه‌ریزی مجلات رشد

گفتمان غالب در آموزش و پرورش امروز، «تحول بنیادین» است. در مسیر تحول خواهی، مجلات رشد دارای وظایف و کارکردهای خطیری به شرح زیر هستند:

- شرح چالش‌ها و خلاءهای امروز آموزش و پرورش و تفسیر ضرورت تحول (چرایی تحول)؛

- بیان جزئیات محتوایی، حوزه‌های یادگیری، ساختار و ... تحول (چیستی تحول) و

- تبیین نحوه پیاده‌سازی، الزامات اجرایی و آمادگی‌های ذهنی و ... تحول (چگونگی تحول).

علاوه بر بسترسازی ذهنی در مخاطبان، هم‌سویی تدریجی با محتوای برنامه درسی و نقش‌آفرینی سنجیده به عنوان جزئی از بسته آموزشی، از وظایف مجلات رشد قلمداد می‌شود.

بی‌تردید، لازمه نقش‌آفرینی تحول‌گرایانه مجلات رشد، داشتن رویکرد تحول‌خواهانه در مهندسی مفهومی، طراحی و تولید محتوا، فرایندهای عملیاتی و جنبه‌های فرمی آن‌هاست. پایداری و ثبات در مجلات رشد معنا ندارد. در حقیقت، تنها پایداری و ثبات در آن‌ها، اصل «تحول و تغییر مستمر» است و این تصویر، به ظاهر یک تصویری تناقض‌ناست.

مجلات رشد تحول‌آفرین، باید بالنده، به روز و مسلط به شرایط متحول درونی و محیطی مخاطبان خود باشند. تأکید صرف بر دریافت‌های ذهنی پیشین و الگوهای عملی و مدیریتی سنتی بدون شناخت شرایط متحول امروزین، به‌ویژه در حوزه ماهیت رسانه، رسانه‌های رقیب دیداری و شنیداری و ذهن سیال مخاطبان، منجر به عقب‌ماندگی و افت کیفی و کمتی مجلات خواهد شد.

اقتضای حرکت رو به تعالی، ایجاد فضای هوشمندانه رسانه‌ای و توجه ویژه به موارد زیر است:

● طرح و بسط ایده‌های خلاقانه، استفاده از قابلیت‌های سایر رسانه‌های مکمل.

● درک آسیب‌های روانی و ذهنی رسانه‌های متضاد، شناخت جنبه‌های روان‌شناختی، جامعه‌شناختی و زیبایی‌شناختی مخاطبان و درک نیازها، علایق و نگرش‌های آنان.

● پایش مستمر و همه‌جانبه سیاست‌ها، برنامه‌ها و ساختار محتوایی مجلات و تطبیق آن با دغدغه‌های کلان آموزش و پرورش و نیازها و علایق مخاطبان.

● کنکاش علمی در فرایندهای عملیاتی در حوزه‌های نیازسنجی، برنامه‌ریزی، طراحی و تولید محتوا، ویرایش و آماده‌سازی، تولید هنری، چاپ سپاری و صحافی، توزیع و دریافت بازخورد از مخاطبان.

● بررسی تطبیقی مجلات آموزشی جهان و استفاده از الگوهای مطبوعاتی و برخی سوژه‌های مناسب آن‌ها.

● استفاده از شیوه‌های نوین اطلاع‌رسانی و اشاعه بیش از پیش مجلات، بهبود کیفیت مواد اولیه چاپ و نظارت چاپ، تنوع بخشی به شیوه‌های توزیع.

● ارتباط پویا با بخش‌های مؤثر حوزه ستادی آموزش و پرورش و استفاده از ظرفیت‌های مدیریتی، ارتباطی، علمی و پژوهشی آن‌ها.

● استفاده از قابلیت‌های مراکز فرهنگی، علمی و دانشگاهی و حوزوی مؤثر در قلمرو علوم تربیتی، ارتباطات، هنر و ادبیات و ...

● ارائه تازه‌ترین دستاوردهای مراکز پژوهشی و آموزشی ایران و جهان، مطابق با نیازهای آموزش و پرورش.

- تقویت فضای تفکر نقاد در پدیده‌های آموزش و پرورش.
 - ارائه روش‌های نوین و کارآمد مدیریت آموزشی و اصلاح نگرش مدیران و کارشناسان در این زمینه.
 - زمینه سازی برای تبادل تجارب آموزشی و تربیتی و ...
- آنچه در این یادداشت مایلیم به آن تأکید کنم، برخی راهبردهای مهم مجلات رشد در شرایط امروز آموزش و پرورش است که امیدوارم با نگاه خلاقانه و روزآمد، متناسب با نیازهای واقعی مخاطبان، در تولید محتوای مجلات مد نظر قرار بگیرد.

۱. آموزشی بودن

مجلات رشد، رسانه‌های تکمیلی آموزشی نوشتاری برای مخاطبان در فضای آموزش و پرورش هستند و باید دانش و اطلاعات به روز و مفید را به مخاطبان انتقال دهند. بنابراین، وجود نوعی ارتباط معنادار با محتوای برنامه درسی و سایر اجزای بسته آموزشی ضروری است. در حقیقت، مجلات رشد با رویکردی تسهیلی، توسعه‌ای و تعمیقی و با در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی و اقلیمی مخاطبان، به موضوعات روز و نیازهای آموزشی آنان می‌پردازند؛ البته با استفاده از قالب‌های جذاب و متنوع مطبوعاتی و رعایت حوصله و فرصت محدود مخاطبان. مجلات رشد، بخشی از یک کتاب یا مجموعه مقالات آموزشی نیستند و به ویژه در حوزه دانش‌آموزان، آموزش‌های رسانه‌ای اغلب به شکل غیر مستقیم و با شگردهای جذاب ارائه می‌شود.

۲. مسئله محوری

پس از سیاست‌گذاری و نیازسنجی، مرحله سوژه‌یابی یا سوژه‌آفرینی و اولویت‌بندی سوژه‌ها آغاز می‌شود. در این مرحله باید به موضوعات

چالشی و مسئله‌مدار - که دغدغه ذهنی یا عملی مخاطبان است - توجه شود. پرداختن به سوژه‌های ذوقی و شخصی (سلیقه‌ای)، خنثی، کهنه و مباحثی که جای آن‌ها در کتاب‌ها است، شیوه منسوخ است. ارتباط مجلات رشد با برنامه درسی و ارکان اجرایی آن، ایجابی و سلبی است. وظیفه ماست که سیاست‌ها و برنامه‌های آموزش و پرورش را عالمانه و هنرمندانه تبیین کنیم و در عین حال، امکان بیان کاستی‌ها و خلاءهای آموزش و پرورش را از زبان مخاطبان و کارشناسان، به شکل علمی و اخلاقی و همراه با ارائه شیوه‌های اصلاحی و درمان‌گرایانه، فراهم سازیم. لازمه تحقق این شرایط، رعایت اصول علمی و حرفه‌ای و اخلاقی است و داشتن روحیه تعامل و گفت‌وگو و پرهیز از انحصارطلبی و پافشاری غیرمنطقی به برخی مفروضات ذهنی.

۳. روزآمدی

مجلات رشد ماهنامه‌اند یا فصل‌نامه، و بنا به ضرورت‌های فنی و اجرایی (شرایط جغرافیایی برخی استان‌ها و شیوه توزیع متمرکز مجلات از طریق مدارس)، حداقل یک فصل و گاهی دو فصل زودتر از موعد توزیع، آماده‌سازی و تولید می‌شوند. در این شرایط، انتظار نیست که اخبار موضوعات و رویدادهای روزانه - که طول موج کوتاه دارند و اساساً وظیفه پرداختن به آن‌ها، وظیفه رسانه‌هایی چون روزنامه و خبرگزاری‌ها و ... است - در مجلات رشد ارائه شود.

منظور از روزآمدی، توجه به موضوعات، پدیده‌ها و رویدادهای حوزه آموزش و پرورش و دغدغه‌های مخاطبان و به ویژه روش‌های آموزشی در حوزه‌های تخصصی مرتبط با مجلات است که طی مدت زمان حداقل سه ماهه یا شش ماهه یا نهایتاً سالانه رخ داده‌اند، مجلات رشد با نگاه تحلیلی و علمی به آن‌ها می‌پردازند. بنابراین، موضوعات تکراری، کهنه و تبلیغاتی سطحی، که مجاورت زمانی و موضوعی لازم را ندارند، نباید در این مجلات مورد توجه قرار گیرد.

۴. مشارکت و تعامل

تعامل هر رسانه با مخاطبان و ارتباط دوسویه با آنان، ضروری است. در عصر جدید و دنیای رسانه‌ها، جاده یک طرفه پیام را بن بست می‌دانند. بنابراین، مجلات رشد باید با ایجاد فضای مشارکت و تعامل، دایره پدیدآورندگان حرفه‌ای و نیمه حرفه‌ای خود را گسترش دهند. این تعامل می‌تواند به شکل مشارکت در تولید محتوا (مقاله، یادداشت و تجربه، عکس و ...) و یا مشارکت در نیازسنجی و بازخوردشناسی مستمر و فعال (گروه مخاطبان فعال و دریافت بازخورد از آنان) باشد. پذیرفتنی نیست که رد پای مخاطبان در مجلات رشد دیده نشود. استفاده از تجارب آموزشی و تربیتی آنان، گفت‌وگو با مخاطبان و تهیه گزارش از فضای مدارس و کلاس‌های درس و ... «حس هم‌ذات‌پنداری» مخاطبان را تقویت می‌کند. ناگفته پیداست، به دلیل توزیع ملی مجلات رشد، باید همه مخاطبان در استان‌ها، به نحوی در مشارکت و تعامل با مجلات فعال شوند.

۵. تنوع موضوعات

مخاطبان، نیازها و علایق متفاوتی دارند. هنر و تجربه و دانش ما در مجلات رشد، این را اقتضا می‌کند که با درک این تفاوت‌ها، در هر شماره، به تناسب حجم و ظرفیت مجلات، به موضوعات و مسائل متنوع بپردازیم. سهم‌بندی حوزه‌های دانش مفهومی و دانش کاربردی، در ایجاد تعادل مفهومی در طراحی و تولید محتوای مجلات مؤثر خواهد بود.

۶. تنوع قالب‌ها

این تصور که مجلات رشد به لحاظ داشتن زمینه انتشار آموزشی و تحلیلی، بایستی مجموعه مقالات آموزشی باشند، تصور درست نیست. این نگرش با ماهیت مجله و شرایط ذهنی و روحی

مخاطبان، سازگار نیست. مخاطبان کم‌حوصله و پرمشغله، در مجله در جست‌وجوی مسائل عمیق و جامع علمی و پژوهشی نیستند. فراموش نکنیم که کتاب‌ها و وبگاه‌های مفید در دسترس آن‌هاست. مخاطبان در هر شماره، مایلند نیازهای خود را در قالب‌های متنوع (مقاله، گفت‌وگو، گزارش، خاطره، داستان، شعر، میزگرد، یادداشت، معرفی کتاب، پاسخ به نامه‌های مخاطبان، نقد و ...) بجویند. بدیهی است، سهم مقاله در مجلات تخصصی بیش از سایر قالب‌هاست و این به دلیل درون‌مایه آموزشی و انتظار مخاطبان آن‌هاست. استفاده از قابلیت‌های وبلاگ مجلات رشد و ارائه بخشی از مقالات در فضای وبلاگ، انتقال به‌روز مفاهیم آموزشی به مخاطبان و امکان ارائه مطالب بیشتر را در قالب‌های متنوع در نسخه کاغذی مجلات فراهم می‌سازد.

۷. جذابیت

غنی‌ترین رسانه، در صورت نداشتن جذابیت، محتوم به مرگ رسانه‌ای است. مجلات رشد باید در ایجاد جذابیت‌های متنی و تصویری بکوشند. در بخش جذابیت‌های متنی، نقش سردبیر (در ویرایش علمی و ساختاری) و اعضای شورای برنامه‌ریزی و کارشناسی/هیئت تحریریه (در ویرایش تخصصی علمی) و به ویژه پدیدآورندگان (در تولید حرفه‌ای متون) و ویراستار (در ویرایش زبانی و فنی) بسیار حساس است. در بخش جذابیت‌های تصویری نیز نباید از نقش طراح گرافیک، ناظران هنری، سردبیر، مرکز منابع تصویری، عکاس، ناظر چاپ و ... به راحتی گذشت.

پرهیز از مطالب خطابی و یک‌سویه و تأکید بر تعاملی بودن مطالب، تلفیق متون با جذابیت‌های تصویری، استفاده از شگردهای مطبوعاتی (تیتر، روتیتر، زیرتیتر، سوتیتر، سرکلیشه و ...) برای جلوگیری از خستگی مخاطبان ضروری به نظر می‌رسد.